

Amiral Bristol'ün Rapor ve Savaş Günlükleri

Amiral Mark Lambert Bristol; kendisinden 80 sene önce; 1839-1843 yılları arasında İstanbul'da görev yapmış David Porter sonrasında Türk topraklarında ABD'yi temsil eden ikinci Donanma subayıdır. Bristol, 1919 yılı başından 1927 yılı ortalarına kadar Türkiye'de yaklaşık sekiz buçuk yıl görev yapmış, görevi süresince tuttuğu Savaş Günlükleri ve Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği Raporlar son yıllarda erişime açılmıştır. Bristol tarafından yazılan Savaş Günlüğü ve Raporların oluşturduğu belgeler yaklaşık 10.000 sayfadır. Günlük ve raporlar yedi klasör halinde *Kongre Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü* arşivlerinde bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilişine, Millî Mücadele dönemi ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulup, gelişmesine görgü tanıklığı yapan Bristol, bir asker olarak tarihsel olguları tarafsız bir tutumla kayda geçirmeye çalışmıştır. Görevi esnasında Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadeleyi yakından takip etmiş, Cumhuriyet kurulduktan sonra birkaç kez Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile görüşmüştür. Bu maddede Bristol tarafından Gazi Mustafa Kemal Atatürk hakkında kayda geçirilen bilgi ve kayıtlar, Bristol Savaş Günlükleri ve Raporları incelenerek yazılmıştır.

Yüksek Komiser Amiral Bristol'ün Mustafa Kemal Paşa ile ilgili doğrudan not ettiği ilk kayıt, Erzurum Kongresi toplanmadan 3 gün önce; 20 Temmuz 1919 tarihidir. Bristol, Küçük Asya'da [Anadolu] Türkler arasındaki Milliyetçi Hareketin hızlı bir şekilde örgütlendiğini, Erzurum'daki Kongrede nelerin görüşüleceğinin tespit edilemediğini fakat Hareket'in kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde İstanbul Hükümeti'nden bağımsız olduğunu, Milliyetçi Hareket'e Mustafa Kemal Bey ve Rauf Bey'in liderlik yaptığını not etmiştir. Raporunda devamla, Milliyetçi Hareket'in gelişmesiyle, azınlıklara karşı 1915 yılında yarım kalan işin tamamlanması için teşebbüse geçilip, yeni bir katliamdan korkulduğunu fakat Türklerin böyle bir eylemde bulunmayacak kadar sağduyu sahibi olduğunu belirtmiştir. Bristol, raporunun ilerleyen bölümünde Türklere Paris Barış Konferansı'nda Ermeni ve Rumlar ile eşit davranılmasını, azınlıkların Anadolu'dan toprak kopartılarak ayrı devlet kurmalarına izin verilmemesini isteyerek, aksi tutumun barışı tehdit edeceğini belirtmiştir.

Bristol'ün Millî Mücadele ile ilgili ilk değerlendirme ve kestirmeleri oldukça isabetlidir. Kendisi ABD'den özellikle Board misyonerleri tarafından Ermeni propagandasıyla yönlendirilmiş olarak İstanbul'a gelmiştir. Halen Türklerin Ermenilere katliam uyguladığı şeklindeki gazete haberlerine inanma eğilimindedir. Bu fikri gerçeklere bizzat şahit oldukça zaman içinde değişecektir. Millî Mücadele'ye "Türk Milliyetçileri" yakıştırmaları İngilizler tarafından yapılmıştır ve henüz Millî Mücadele örgütlenmesi hakkında çok fazla bilgi sahibi olmayan Bristol'ün İngiliz terminolojisini takip ettiği görülmektedir. İlerleyen aylarda Millî Mücadele için Türk Milliyetçileri ile birlikte yine İngilizler tarafından yakıştırılan "Kemalist Hareket" ifadesini de kullanacaktır. Nitekim, 1921 yılı Nisan ayı sonunda Bayan T. Allen'i yardım çalışmalarını organize etmek için, aslında Millî Mücadele hakkında bilgi toplamak amacıyla Ankara'ya gönderirken "Kemalist Yetkililer ve yardım çalışanları arasında irtibat görevlisi olarak hareket edeceksin" sözleriyle vazifelendirmiştir. Misyoner örgütlerinde faaliyet gösteren T. Allen daha önce Türk coğrafyasında görev yapmıştı. Bristol'ün uzun süre Ankara'daki en güvenilir gözü ve kulağı olacak T. Allen Türkçe biliyordu.

Bristol, göreve başladıktan kısa süre sonra ülkesi ve Batı'daki algı ile Anadolu'daki olgular arasında büyük bir fark olduğunu gözlemlemiştir. Bu nedenle en başından itibaren Başkan Woodrow Wilson'dan farklı olarak İzmir'in Yunanlara işgal ettirilmesine, Türklere ağır bir barış dayatılmasına karşı çıkmış, İstanbul'un işgalini eleştirmiştir. İngilizler başta

gelmek üzere İtilaf Devletleri'nin Meclis-i Mebusanı kapatmaları neticesinde 1920 yılı Nisan ayında TBMM Ankara'da açıldıktan bir ay sonra kaleme aldığı raporda, Milliyetçi Parlamento'nun (TBMM) oldukça düzenli bir şekilde faaliyet gösterdiğini, TBMM'ye başkanlık yapan Mustafa Kemal'in [Paşa] demokratik bir tarza sahip olduğunu, bir Rus Bolşevik görevlinin Ankara'da toplantılar yapıp, faaliyet gösterdiğini fakat Mustafa Kemal'in [Paşa] Bolşevik yanlısı olmadığını kaydetmiştir.

Görevinin ilk döneminde gerek Millî Mücadele gerekse Önder Mustafa Kemal Paşa hakkında elde ettiği bilgiler doğrudan gözlemlere değil, sahadan gelen raporlara dayalıdır. Bu nedenle, 1921 yılı başından itibaren gerçekleşen Yunan ilerleyişi sonrasında, Milli Mücadele'nin başarılı olamayacağını rapor etmiştir. Buna karşın Ankara'dan gelen misyoner T. Allen, 1921 yılı Ağustos ayı başında Bristol'a Mustafa Kemal [Paşa] genel politikayı şekillendiren lider, o görevden ayrılrsa bile Milliyetçilerin sahip olduğu organizasyonel yapının mücadelenin devamını sağlayacağı bilgisini vermiştir. Allen'in gözleme dayalı saptaması açıkça Ankara'da demokratik ilkelerle çalışan, İngiliz, Yunan propagandasının aksine kişi odaklı değil kurumsallaşmış bir yapı kurulduğunu göstermesi açısından kayda değerdir. Diğer dikkat çekici husus, raporda Millî Mücadele'nin organizasyonel, demokratik güçlü yapısını saptayan kısmın Dışişleri Bakanlığı'nda kurşun kalemle işaretlenmiş olmasıdır.

Mustafa Kemal Paşa'nın liderlik özelliklerini, TBMM işleyişini teşvik eden demokratik tutumunu Alman asıllı Amerikalı gazeteci Clarence Streit'in 1921 yılı Mart ayında Bristol'e verdiği bilgilerde de görmekteyiz. Aynı görüşmede Streit, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarını da Bristol'e vermiştir. Bristol, Strait ile görüşmesi sonrasında raporuna şu notları kaydetmiştir: (1) Kemalist Hükümet, demokratik bir görünüme sahiptir ve oldukça iyi bir şekilde örgütlenmiştir (2) Mustafa Kemal [Paşa] otokratik bir diktatör değildir fakat Ulusal Meclis üzerinde önemli etkisi vardır. Uygulanmasını uygun gördüğü politikaları genellikle Meclis'e onaylatabilmektedir. Bütün bu tespitlerin, yazılanlar içinde bulunan şartlar altında ABD Dışişleri Bakanlığı ve Donanma Bakanlığı haricinde hiçbir şekilde kamuoyu ile paylaşılmayacak, propaganda amacı gütmeyen, gözleme dayalı, dışardan tarafsız bir subay diplomat tarafından belirlenen saptamalar oldukları hatırdta tutulmalıdır.

Bristol'ün, Önder Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele ile ilgili düşünceleri çıkar elde etme kaygısından daha uzak ve çok daha objektif olduğu için saptama ve tespitleri İstanbul'daki diğer Batılı devlet temsilcileriyle uyuşmamaktadır. Özellikle İngiliz temsilciler gerek Mustafa Kemal Paşa'yı gerekse Millî Mücadele'yi itibarsızlaştırmak için yoğun propaganda faaliyeti yürütmekteydiler. Nitekim Bristol'ün, Büyük Taarruz'dan bir ay önce İngiliz Yüksek Komiser Vekili Nevile Henderson ile yaptığı görüşmede söyledikleri dikkat çekicidir.

Nevile Henderson, Mustafa Kemal'in [Paşa] 14 Temmuz'da [1922] yaptığı konuşmada, Türk Milliyetçi Hareketi'ni Fransız Devrimi'ne benzettiği ve bunun da Mustafa Kemal'in [Paşa] yeni Napolyon olmaya çalıştığının kanıtı olduğunu söylediğinde Bristol, bu görüşe kesinlikle katılmadığını zira eldeki raporların hiçbirinin Mustafa Kemal'in diktatör olduğunu göstermediği cevabını vermiştir. Bristol'ün çok yerinde tespit ettiği gibi gerçekten de Ankara'da Batılı devletlerin beklentilerinin aksine demokratik bir Meclis ve ulus tabanına yayılmış bir idare vardı. Aksi takdirde I. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın hemen hemen 1/3'ünü ya doğrudan ya da dolaylı sömürge haline getirmiş İngiltere'nin muazzam gücünü arkasına alıp, Kütahya'ya kadar ilerlemiş Yunan ordusunun mağlup edilmesi olanaksız olurdu.

Rapor ve günlüklerinde sık sık yer verse de Amiral Bristol 1924 yılı sonuna kadar Mustafa Kemal Paşa ile yüz yüze görüşmemiştir. Buna karşın Ankara'daki misyonerler, Amerikalı gazeteciler, iş adamları ve temsilcileri vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa hakkında elden geldiğince fazla bilgi toplamaya çalışmıştır. Örneğin Clarence Streit'ten Önder'in

fotoğraflarını istemiş, yukarıda da dikkat çekildiği üzere fotoğraflar kendisine verilmiştir.

Bristol, bizzat kendisi Ankara'ya gidip Gazi Mustafa Kemal Paşa ile görüşme de, Lozan sonrasında da gerek temsilcileri gerekse erişilebilir diğer bütün kaynaklar vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa hakkında bilgi toplamaya sürdürmüştür. 1922 yılı Ağustos sonrası raporlarında, *Mustafa Kemal Paşa'nın olağanüstü düzeyde yetenekli bir asker olduğunu fakat aynı derecede yetenekli bir politikacı olmadığını* kaydetmiştir. Söz konusu tespitler yapılırken Cumhuriyet'in henüz ilan edilmediği, modernleşmeye yönelik reformların yapılmadığı unutulmamalıdır. Çok iyi bir gözlemci olan Bristol, halk egemenliğini Jan Jack Russo'nun fikirlerinden özümsemiş olan Mustafa Kemal Paşa hakkında, Türk Devleti'nin kısa sürede parçalanacağını ümit eden Batılı devlet adamları ve basın, yayın camiasından etkilenerek yanılmıştır.

Günlük ve raporlardaki kayıtların en önemli özelliği abartıya kaçmadan olayları donanma seyir subayı titizliğiyle kayıt altına almalarıdır. Nitekim raporlardaki tespitlerin bir kısmında Mustafa Kemal Paşa'ya karşı sert eleştiriler de vardır. Örneğin, Lozan Barış Antlaşması'nın onayı esnasında TBMM'de hemen hemen hiç muhalif ses çıkmamasını "Mustafa Kemal [Paşa] diktatörlüğü" olarak nitelendirmiştir.

Amiral Bristol, Lozan'ın onayı sonrasında yeniden şekillenen devlet yapısı içinde ilk günden itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın aynı anda hem CHP genel başkanı hem de Cumhurbaşkanı olmasını demokratik ilkelere aykırı bularak, uygulamayı raporlarında şiddetle eleştirmiştir. Bristol'ün rahatsızlığını gerek raporlarının üslubundan gerekse içeriğinden tespit etmek mümkündür. Örneğin, Cumhuriyet ilan edilmeden iki ay önce, 19 Ağustos 1923 tarihli raporunda, Mustafa Kemal Paşa'dan bahsederken daha önceki raporlarında takip ettiği saygılı tutumu bir kenara bırakarak: "Kemal" şeklinde; *Kemal şu anda o kadar güçlü bir konumdaki, partisi [CHP] vasıtasıyla hem Parlamentonun hem de Hükümetin Diktatörüdür* kaydını düşmüştür.

Bristol henüz bilmemektedir fakat Mustafa Kemal Paşa da aynı anda hem parti başkanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmaktan memnun değildir. Fakat III. Selim ile başlatılıp bir türlü sonuçlandırılmayan reformların yerleştirilebilmesi için Önder'in her iki görevi de uhdesinde tutması gerekiyordu. Bir yıl sonra kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın çalışmaları esnasında yaşanan tecrübe bu tutumun ne kadar yerinde olduğunu göstermiştir. Nitekim Bristol de olağan dışı şartları saptamış olacak ki, birkaç ay sonra Mustafa Kemal Paşa'nın aynı anda hem CHP Başkanı hem de Cumhurbaşkanı olmasını eleştirmekten vazgeçmiştir.

Bristol, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey [Orbay] arasındaki anlaşmazlığı da yakından takip edip, zaman zaman Rauf Bey ile görüşerek elde ettiği bilgileri raporlarına kaydetmiştir. Millî Mücadele döneminde İstanbul'da bulunduğu, Lozan sonrasında ise Türkiye ile Amerika arasında diplomatik ilişki kuracak Antlaşma ABD tarafından onaylanmadığından resmi statüde diplomat olmadığından Mustafa Kemal Paşa ile resmi olarak görüşememiş, Paşa tarafından kabul edilen diplomatlar arasında yer almamıştır. Buna karşın hiçbir yabancı misyon şefine tanınmayan ayrıcalık Bristol'e tanınarak 1927 yılı başına kadar işgal dönemi uygulaması olan "Yüksek Komiser" unvanını kullanması görmezden gelinmiş, Ankara'da kendisine "Amiral" şeklinde hitap edilmiştir.

Bristol'ün ilk Anadolu ve Ankara ziyareti koşulların zorlamasıyla gerçekleşmiştir. Washington'dan 1924 yılı Ağustos ayında gelen talimat doğrultusunda Amerikan misyoner kurumları, misyoner mülkleri, Amerikan yatırımları gibi Amerikan vatandaşlarının kapitülasyonların bulunmadığı yeni duruma uyum sağlamakta direnç göstermesi nedeniyle biriken sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla Ankara'ya gitmeye karar veren Bristol, Ankara'da Başbakan İsmet Paşa

[İnönü] ile görüşmüştür. Bristol, İsmet Paşa görüşmesi 7 Ağustos'ta saat 11.00'da başlayıp, altı saat sürmüştür. Tanınan bir ülkenin temsilcisi olmadığından resmi görüşme programında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa yer almamıştır. Bu nedenle Bristol Ankara'dayken Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa da Ankara'da olmasına rağmen Bristol ile Mustafa Kemal Paşa arasında bu ilk ziyarette ne planlı ne de tesadüfi görüşme gerçekleşmiştir.

Bristol'ün ikinci Ankara ziyareti 1925 yılı 24 Nisan'ında gerçekleşmiştir. Bu seferki ziyarette Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey [Aras] ve Başbakan İsmet Paşa [İnönü] ile görüşmüş, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile resmî görüşme programlanmamıştır. İ. İnönü ve T. R. Aras arasında dostluk havası içinde geçen görüşmelerde Lozan'da 6 Ağustos 1922 tarihinde imzalanan Türk-Amerikan Antlaşması'nın Washington tarafından onaylanmaması da gündeme gelmiştir. Antlaşma'nın onayı ABD'deki Taşnakçı Ermeni lobileri ve onları destekleyen diğer Türk karşıtı örgütlenmeler tarafından engellenmekteydi.

Bristol, Türkiye ile Amerika arasındaki ticaret sorunlarını çözmek için 14 Şubat'ta Tevfik Rüştü Bey ile görüştüğünden sonra ertesi gün TBMM oturumlarını izlemek üzere Meclise gitmiş, TBMM'den ayrılırken merdivenlerde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile karşılaştığında saygıyla kenara çekilerek Cumhurbaşkanı'na yol vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Bristol'u başı ile selamlayarak yoluna devam ederken, Lozan'dan kendisini tanıyan Yaver Albay Tevfik Bey durarak Bristol ile sohbet etmiştir.

Bu karşılaşmadan dört gün sonra, Türk-Amerikan ticari ilişkilerini altı aylık süre için düzenleyecek olan *modus vivendi*'yi uygulamaya koyan nota değişiminin 18 Şubat 1926 tarihinde yapıldığı günün akşamı, Bristol ile Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa arasında ilk görüşme Ankara ziyareti esnasında Ankara Kulübü'nde gerçekleşmiştir. Bristol, 18 Şubat 1926 günü akşamı büyük olasılıkla Cumhurbaşkanı'nın geleceğini bildiğinden Ankara Kulübü'nde eğlenirken, gece 12.00 civarlarında Kulüp'e gelen Mustafa Kemal Paşa ile görüşebilme olanağı bulmuştur. Baloya gelen Mustafa Kemal Paşa Bristol'ü kendisi ile birlikte oturmaya davet etmiştir.

Görüşmede Mustafa Kemal Paşa tarafından Erzurum, Sivas Kongreleri ve General Harbord görüşmesinden bahsedilmiş, Mustafa Kemal Paşa tarafından Harbord Askerî Kurulunun başında Anadolu'ya gelen ve kendisi ile Sivas'ta görüşen General Harbord ile ilgili bilgi istenmiştir. Cumhurbaşkanı Antlaşmanın onaylanmamasını ima ederek: *Türkiye ile hiçbir zaman savaşmamış ABD'nin dostluğunu göstermek için niye bu kadar beklediğini Türk halkının anlamadığını* söylemiştir. Bristol ile Mustafa Kemal Paşa'nın görüşmesi oldukça samimi bir havada geçmiş ve Bristol raporuna Cumhurbaşkanı'nın sözünü kesmemek için daha çok dinlemeyi tercih ettiğini kaydetmiştir.

Bristol, 18 Şubat 1926 tarihinde Ankara'da karşılaştığı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile ilgili aynı yılın Temmuz ayına ait raporunda Falih Rıfkı Bey'den [Atay] naklen enteresan bir bilgi vermektedir. İddiaya göre Bristol ile Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa 18 Şubat gece yarısı Ankara Kulübü'nde sohbet ederken, İzmir Suikastı planlayıcıları Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenlemek için Kulüp önünde bekliyorlarmış. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Kulüp'ten sabaha karşı ayrıldığı için plan yürürlüğe konulamamıştır. Farklı kaynaklardan teyit edilmesi gereken bu bilgi şayet gerçekse Şubat ayında gerçekleştirilemeyen teşebbüs Haziran ayında İzmir'de tekrarlanmıştır. Bristol, Mustafa Kemal Paşa ile yüz yüze görüştüğünden sonra, raporlarında daha olumlu bir dil kullanmaya başlamıştır.

İlk görüşme sonrasında Amerikalı ilk modern ressamlardan Claggett Wilson 1926 yılı Mayıs ayında Türkiye'ye gelerek Mustafa Kemal Paşa'nın resmini yapabilmek için Amiral Bristol'den destek istemiştir. Bristol'ün de referansıyla Wilson, Haziran ayında Mustafa Kemal Paşa'nın yağlı boya resmini yapmıştır. Bu tarihte henüz İzmir Suikastı teşebbüsü

gerçekleşmemiştir fakat Bristol Mayıs ayındaki raporuna Mustafa Kemal Paşa'nın olası saldırılara karşı tedbirli davrandığını not etmiştir. Bu saptama Ankara Kulübü önündeki ilk teşebbüsün gerçekten vuku bulduğunu düşündürmektedir.

Bristol, 1926 yılında 29 Ekim kutlamaları balosuna katılmak için Ankara'ya gelmiştir. Aynı günün akşamı Taşhan [Ankara?] Palas'ın balo salonunda Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile ikinci kez sohbet edebilme olanağı elde etmiştir. Balo salonunda Türk Bakanlar, diplomatik temsilciler, kara ve deniz kuvvetlerinde görevli yüksek rütbeli komutanları ile Anadolu'nun farklı yerlerinden gelen temsilciler bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa, dans alanının uç kısmında; Konya, İzmir, Eskişehir, İstanbul ve diğer illerden gelen kadın temsilcilerle sohbet etmekteydi. Masada oturan kadınlardan birisi Bristol'ün eşi Bayan Bristol'ü Cumhurbaşkanı ile tanıştırmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Bayan Bristol'ü dansa kaldırmış, sonra da bir süre sohbet etmiştir. Bristol, günlüğüne eşinin Mustafa Kemal Paşa'nın güçlü kişiliğinden ve karakterinden çok etkilendiğini kaydetmiştir. Benzer ifadelere Mustafa Kemal Paşa ile şahsen görüşen hemen bütün Batılıların yazı, günce ya da raporlarında rastlanır. Bristol, kendisinin de Gazi [Mustafa Kemal Paşa] ile görüşmek istediğini fakat fırsat bulamadığını kaydetmiştir.

Amerikan Senatosu, 1927 yılı Ocak ayında Lozan Antlaşmasını reddettikten sonra Bristol Ankara'ya gelerek iki ülke ilişkilerini tekrar *de jure* zeminde başlatan nota değişimini düzenleyen *modus vivendi*'yi imzalamıştır. Nota değişimi müzakereleri devam ederken akşam eğlenmek için gittiği dört ay önce kurulmuş olan Anadolu Kulüp'te, günlüğüne "The Gazi" şeklinde kaydettiği Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmıştır. Görüşmeyi Amiral Bristol'ün günlüklerinden takip etmek mümkündür: Ankara'daki diplomatik temsilcilerin çoğunluğunun bulunduğu bu tesadüfi görüşmede Mustafa Kemal Paşa, Bristol ve eşi ile özel olarak ilgilenmiştir. Önder, Türkiye için yaptıklarına teşekkür ederek: *Senato'nun olumsuz kararının Türklerin kendilerine karşı olan hislerini değiştirmedini, sonuna kadar Türkiye'de kalacaklarını umduğunu* söylemiştir.

Bristol hayretle Mustafa Kemal Paşa'nın Antlaşma ve kendisinin çabaları ile ilgili bütün süreçten haberdar olduğunu görmüştür. Mustafa Kemal Paşa, "Bristol'e ve Türkiye'nin modernleştiğini Amerikan kamuoyuna anlatan diğer Türk dostu Amerikalılara müteşekkir olduğunu, fanatiklerin bu gelişmeye inanmak istemediğini bu nedenle fanatizmin bulunduğu yerde yok edilmesi gerektiğini" söylemiştir. Konuşma insanın mı Tanrı'yı Tanrı'nın mı insanı yarattığı üzerinde yoğunlaşmış, insanın maymundan türediği nazariyesine gelince Mustafa Kemal Paşa, bu durumda bütün insanların birbirinin benzeri olacağı cevabını vermiştir. Mustafa Kemal Paşa sözlerine devamla: insanlığın şuanda yapay olarak bölündüğünü, aslında genel bir birliğin sağlanabileceğini belirterek üstü kapalı olarak Milletler Cemiyeti'nin yeterli fonksiyona sahip olmadığını, daha evrensel, eşit ilkelerle kurulmuş bir örgütlenmeye ihtiyaç bulunduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa sözlerinin devamında; Batı ve Doğu'yu ayrı gören felsefeyi reddedip, insanlığın güneş sönmeden bir araya gelmesi gerektiğini belirterek ulus üstü evrensel bir örgütlenmeye ihtiyaca dikkat çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa ayrıca kendisinin bütün doğu felsefesini reddettiğini, Yeni Doğu'nun eskinin yıkıntıları üzerinde yükseleceğini, Yeni Türkiye'nin Eski Avrupa'ya değil Yeni Amerika'ya benzeyeceğini söylemiş, yeni Türkiye'yi bu ilkeler üzerinde kurmak üzere çalışmalara başladığını kaydetmiştir.

Önder bütün bunlara ek olarak, *bazılarının kendisine "kana susamış" dediğini bildiğini fakat hayatında bir tavuğun kesilmesini bile izlemeye dayanamayacağını; bununla birlikte fanatizme karşı kan döktüğünü, Türk ulusunun ayakta kalması ve refahı için tekrar kan dökmekten çekinmeyeceğini* söylemiştir. Konuşma bundan sonra, bir önceki yıl Ankara Kulübü'nde gerçekleşen görüşmeyle benzer şekilde 1919 yılı Eylül ayında Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile

görüşen Harbord Askeri Kuruluna başkanlık yapan General Harbord'a gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, General Harbord ile kendisi arasında geçen görüşme hakkında bilgi vermiş, Harbord'un ABD'de modern Türkiye'yi tanıtmak için yaptığı çalışmalarından takdirle bahsetmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Bristol'e General Harbord görüşmesi hakkında bazı bilgiler vermiştir. Bristol'ün günlüklerinde yer alan bu bilgilere göre görüşmede; Mustafa Kemal Paşa Harbord'a Türkiye'nin yeniden dirilmesi için çalıştıklarını söylediğinde, Harbord gerekli güç ve mühimmata sahip olup olmadığını sorgulayarak, İngiltere, İtalya, Fransa ve ABD'nin oluşturduğu muazzam dünya gücünün Osmanlı İmparatorluğu'nu [Devleti'ni] ortadan kaldırmaya niyetli olduklarını belirtmiş, Önder kendi ifadesiyle;

... konuşma geçtiği anda elimde bir tespih çekiyordum ve gayri ihtiyari tespihi çekerken ipi kesildi. Yere dağılan tespih tanelerini tek tek toplayarak General Harbord'a bunun sorusuna cevap olduğunu, bütün Türk ulusunun bu taneler gibi bir araya toplanarak sonuna kadar İstiklal için savaşıacaklarını ve bunun kendisi dahil bir yok oluş ya da varoluş mücadelesi olacağını söyledim

demıştır. Görüşme sonrasında General Harbord, Mustafa Kemal'in kararlılığını görerek kendisine başarı dilemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Bristol'den aralarındaki sohbetin yazılı halini General Harbord'a göndermesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından Bristol ve huzurda bulunanlara aktarılan söz konusu kayıt, tarihi olgular tarafından doğrulanmaktadır. Nitekim General Harbord anılarında, Mustafa Kemal'in [Paşa] elinde oldukça güzel bir tespihi hiç durmadan sürekli çektiğini belirtmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın, General Harbord ile görüşmesine verdiği önem Bristol ile konuşmasında açıkça görülmektedir. Önder'in Bristol ile sohbeti haricinde Harbord ile görüşmesi hakkında Nutuk dahil çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bristol bir yıl önce, ticari ilişkileri düzenleyen *modus vivendi* müzakereleri için Ankara'ya geldiğinde yine Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşmış ve görüşmede General Harbord'dan bahsedilmiştir. Bristol, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine, eşine ve Mümessil Treat ile Amerikan halkına söylemiş olduğu övgü dolu sözlerden oldukça memnun olmuştur.

Türk-Amerikan diplomatik ilişkilerini *de jure* olarak yeniden başlatan nota değişimini düzenleyen *modus vivendi* imzalandıktan bir ay sonra, Frank B. Kellogg, Bristol'e bir telgraf göndererek, Başkan Coolidge tarafından kariyerine Donanma Bakanlığı'nda devam etmesinin uygun görüldüğünü ve 1 Haziran'a kadar Türkiye'den ayrılmasının yerinde olacağını bildirmiş, talimata uyarınca Bristol ailesi ile birlikte bir ay içinde Washington'a dönmüştür. Belirlenen tarihten bir hafta önce, 24 Mayıs 1927 tarihinde Amiral Bristol İstanbul'dan ayrılarak yaklaşık sekiz buçuk yıldır sürdürmekte olduğu Yüksek Komiserlik görevini tamamlamıştır. Bristol'ün ayrılması ile Türk Diplomatik yaşamında bir dönem kapanmış, işgal döneminden kalan son Yüksek Komiser de Türkiye'den ayrılmıştır. Bristol, kaotik bir ortamda Türkiye'ye gelmiş ve tarafsız yaklaşımları ile Türk halkının güvenini kazanmayı başarmış, Cumhuriyet'in ilanını ve modernleşme yönündeki atılımları tüm gücü ile desteklemiştir.

Bristol, raporlarında Mustafa Kemal Paşa'nın "Gazi" unvanını kullanmayı çok sevdiğini belirtmektedir. Kendisi de raporlarında sık sık Mustafa Kemal Paşa'dan "The Gazi" şeklinde bahsetmiş, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Amerika'nın kurucu babalarına benzetmiş, Gazi ve arkadaşlarının yeterli bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olmadıklarını kaydetmiştir. Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk dönemde İngiltere'nin başını çektiği Batılı devletler Türkiye'nin erken tarihte yıkılacağı, Mustafa Kemal Paşa'nın da diktatör olduğu propagandasını yapmışlardır. Taşnakçı Ermeniler, New

York Times başta olmak üzere ABD gazeteleri, misyonerlerin büyük kısmı, Türkiye'deki muhalifler, İngiltere, İtalya gibi Avrupa basını bu iddiayı sürekli gündemde tutmuştur. Bristol de bazen söz konusu iddiaların etkisinde kalmakla birlikte, 1926 yılında Mustafa Kemal Paşa ile şahsen sohbet ettikten sonra kanaatinin tamamen değiştiği raporlarında açıkça görülmektedir. Bristol, Türkiye'nin gelişimini, eğitimde atılımları, devrimleri ve Cumhuriyet yönetimini samimiyetle desteklemiş, etrafında gerçekleşen olayları titiz bir tarafsızlıkla kaleme almıştır. Türk modernleşmesi ve Önder Gazi Mustafa Kemal Paşa ile ilgili kayıtları tarihe not düşecek özelliindedir.

İsmail KÖSE

KAYNAKÇA

<http://www.claggettwilson.com/bib.html> (14 Mart 2020 tarihinde erişildi).

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-I

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-II

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-III

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-IV

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-V

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-VI

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-VII

Los Angeles Times

New York Times

Streit, Clarence K., **Bilinmeyen Türkler, Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Ankara ve Anadolu'da Gündelik Hayat**, Ocak-Mart 1921, Haz. Heath W. Lowry, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2011.

Washington Post

Young, Gordon Ray, "Germany Assists to Turks in Massacring Armenians", **Los Angeles Times**, March 10, 1918. s. III21

EK-I:

Amiral Mark Lambert Bristol rapor örneği:

